

เรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี

ท่านเศรษฐีบำรงภิกษุสามเณรเป็นนิตย์

ความพิศดารว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี จ่ายทรัพย์ตั้ง ๕๔ โกฏิ ในพระพุทธศาสนาเฉพาะวิหารเท่านั้น, เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวัน ไปสู่ที่บำรงใหญ่ ๓ แห่งทุกวัน, ก็เมื่อจะไป คิดว่า “สามเณรก็ดี ภิกษุก็ดี ฟังแลแลดูแม้มือของเรา ด้วยการนึกว่า ‘เศรษฐีนั้นถือะไรมาบ้าง’ ดังนี้ ไม่เคยเป็นผู้ชื้อว่ามีมือเปล่าไปเลย, เมื่อไปเวลาเช้าให้คนถืข้าวต้มไป บริโภคอาหารเช้าแล้วให้คนถืเภสัชทั้งหลาย มีเนยใส เนยข้นเป็นต้นไป, ในเวลาเย็น ให้ถืวัตถุต่างๆ มีระเบียบดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ผ้าเป็นต้น ไปสู่วิหาร, ถวายทาน รักษาศีล อย่างนี้ทุกๆ วัน ตลอดกาลเป็นนิตย์ทีเดียว

การหมดสิ้นแห่งทรัพย์ของท่านเศรษฐี

ในกาลต่อมา เศรษฐีย่อมถึงความสิ้นไปแห่งทรัพย์. ทั้งพวกพวณชก็กู้หนี้เป็นทรัพย์ ๑๘ โกฏิ จากมือเศรษฐีนั้น. เงิน ๑๘ โกฏิ แม้เป็นสมบัติแห่งตระกูลเศรษฐี ที่ฝังตั้งไว้ใกล้ฝั่งแม่น้ำ เมื่อฝังพังลงเพราะน้ำ (เซาะ) ก็จมลงยังมหาสมุทร. ทรัพย์ของเศรษฐีนั้นได้ถึงความหมดสิ้นไปโดยลำดับ ด้วยประการอย่างนี้.

เศรษฐีถวายทานตามมีตามได้

เศรษฐีแม้เป็นผู้ยำนั่นแล้ว ก็ยังถวายทานแก่สงฆ์เรื่อยไป, แต่ไม่อาจถวายทำให้ประณีตได้, ในวันหนึ่งเศรษฐีเมื่อพระศาสดารับสั่งว่า “กฤหบดีก็ท่านในตระกูลท่านยังให้อยู่หรือ?” กราบทูล “พระเจ้าข้า ทานในตระกูล ข้าพระองค์ยังให้อยู่, ก็แลท่านนั้น (ใช้) ข้าวปลายเกรียน มีน้ำส้มพะยอมเป็นที่ ๒”

เมื่อมีจิตผ่องใสทานที่ถวายไม่เป็นของเลว

ทีนั้น พระศาสดา ตรัสกะเศรษฐีว่า “กฤหบดี ท่านอย่าคิดว่า ‘เราถวายทานเศร้าหมอง’ ด้วยว่าเมื่อจิตประณีตแล้ว, ทานที่บุคคลถวายแด่พระอรหันต์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ชื่อว่าเศร้าหมองย่อมไม่มี, กฤหบดี อีกประการหนึ่ง ท่านได้ถวายทานแด่พระอริยบุคคลทั้ง ๘ แล้ว; ส่วนเราในกาลเป็นเวลาพรหมณีนั้นกระทำชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น ให้พักไถนา ยังมหาทานให้เป็นไปอยู่ไม่ได้ทัชชีวินบุคคลใดๆ แม้ผู้ถึงซึ่งไตรสรณะ, ชื่อว่าทัชชีวินบุคคลทั้งหลาย ยากที่บุคคลจะได้ด้วยประการฉะนี้, เพราะเหตุนี้ท่านอย่าคิดเลยว่า ‘ทานของเราเศร้าหมอง’ ดังนี้แล้ว ได้ตรัสเวลามสูตร ๑ แก่เศรษฐี

๑

อัง.นวก. ๒๓/๔๐๖

เทวดาเตือนเศรษฐีให้เลิกการบริจาค

ครั้งนั้น เทวดาซึ่งสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูของเศรษฐี เมื่อพระศาสดาและสาวกทั้งหลายเข้าไปสู่เรือน, ไม่อาจจะดำรงอยู่ได้ เพราะเดชแห่งพระศาสดาและพระสาวกเหล่านั้น คิดว่า “พระศาสดาและพระสาวกเหล่านี้จะไม่เข้าสู่เรือนนี้ได้ด้วยประการใด, เราจะขยุณกฤหบดีด้วยประการนั้น แม้ใครจะพูดกะเศรษฐีนั้น ก็ไม่ได้อาจเพื่อจะกล่าวอะไรๆ ในกาลที่เศรษฐีเป็นอิสระ” คิดว่า “ก็บัดนี้เศรษฐีนี้เป็นผู้ยากจนแล้ว, คงจักเชื่อฟังคำสอนของเรา” ในเวลารাত্রี เข้าไปสู่ห้องอันเป็นสิริของเศรษฐี ได้ยืนอยู่ในอากาศ.

ขณะนั้น เศรษฐีเห็นเทวดานั้นแล้วถามว่า “นั่นใคร?”

เทวดา : มหาเศรษฐี ข้าพเจ้าเป็นเทวดาสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูที่ ๔ ของท่าน มาเพื่อต้องการเตือนท่าน

เศรษฐี : เทวดา ถ้าเช่นนั้น เชิญท่านพูดเถิด

เทวดา : มหาเศรษฐี ท่านไม่เหลียวแลถึงกาลภายหลังเลยจ่ายทรัพย์เป็นอันมากในศาสนาของพระสมณโคดม, บัดนี้ท่านแม้เป็นผู้ยากจนแล้ว ก็ยังไม่ละการจ่ายทรัพย์อีก, เมื่อท่านประพฤติดังนี้จักไม่ได้แม้วัตถุสักว่าอาหารและเครื่องนุ่งห่ม โดย ๒ - ๓ วันแน่แท้; ท่านจะต้องการอะไรด้วยพระสมณโคดม, ท่านจงเลิกจากการบริจาคเงิน (กำลัง) เสียแล้วประกอบกิจการงานทั้งหลาย รวบรวมสมบัติไว้เถิด

เศรษฐี : นี่เป็นโอวาทที่ท่านให้แก่ข้าพเจ้าหรือ?

เทวดา : จ๊ะ มหาเศรษฐี

เศรษฐี : ไปเกิดท่าน, ข้าพเจ้าอันบุคคลผู้เช่นท่าน แม้ตั้งร้อย ตั้งพัน ตั้งแสนคน ก็ไม่อาจให้ห้วนไห่ได้, ท่านกล่าวคำไม่สมควรจะต้องการอะไรด้วยท่านผู้อยู่ในเรือนของข้าพเจ้า, ท่านจงออกไปจากเรือนของข้าพเจ้าเร็วๆ

เทวดาถูกเศรษฐีขับไล่ไม่มีที่อาศัย

เทวดานั้น ฟังคำของเศรษฐีผู้เป็นโสดาบันอริยสาวกแล้ว ไม่อาจดำรงอยู่ได้ จึงพาทารกทั้งหลายออกไป, ก็แล ครั้นออกไปแล้วไม่ได้ที่อยู่ในที่อื่น จึงคิดว่า “เราจักให้ท่านเศรษฐีอดโทษแล้วอยู่ในที่เดิม” เข้าไปหาเทพบุตรผู้รักษาพระนคร แจ้งความผิดที่ตนทำแล้ว กล่าวว่า “เจริญมาเกิดท่าน, ขอท่านจงนำข้าพเจ้าไปยังสำนักของท่านเศรษฐี ให้ท่านเศรษฐีอดโทษแล้วให้ที่อยู่ (แก่ข้าพเจ้า)”

เทพบุตรห้ามเทวดานั้นว่า “ท่านกล่าวคำไม่สมควร, ข้าพเจ้าไม่อาจไปยังสำนักของเศรษฐีนั้นได้”

เทวดานั้นจึงไปสู่สำนักของท้าวมหาราชทั้ง ๔ ก็ถูกท่านเหล่านั้นห้ามไว้ จึงเข้าไปเฝ้าสักกเทวราช กราบทูลเรื่องนั้น (ให้ทรงทราบ) แล้วทูลวิงวอนอย่างน่าสงสารว่า “ข้าแต่ข้าพเจ้า ข้าพระองค์ไม่ได้ที่อยู่ ต้องจงพวาทาทกเที่ยวระหกระเหิน หาที่พึ่งมิได้, ขอได้โปรดให้เศรษฐีให้ที่อยู่แก่ข้าพระองค์เถิด”

ท้าวสักกะทรงแนะนำอุบายให้เทวดา

คราวนั้น ท้าวสักกะ ตรัสกะเทวดานั้นว่า “ถึงเราก็จักไม่อาจกล่าวกะเศรษฐีเพราะเหตุแห่งท่านได้ (เช่นเดียวกัน), แต่จักบอกอุบายให้แก่ท่านสักอย่างหนึ่ง”

เทวดา : คีละ เทพเจ้า ขอพระองค์ทรงพระกรุณาตรัสบอกเถิด

ท้าวสักกะ : ไปเกิดท่าน จงแปลงเพศเป็นเสมียนของเศรษฐี ให้ไกรนาหนังสือ (สัญญาภูเงิน) จากมือเศรษฐีมาแล้ว (นำไป) ให้เขาชำระทรัพย์ ๑๘ โกฎิ ที่พวกค้าขายถือเอาไว้ ด้วยอาณภาพของตนแล้ว บรรจุไว้ให้เต็มในหีบเปล่า, ทรัพย์ ๑๘ โกฎิ ที่จมลงยังมหาสมุทรมิอยู่ก็ดี, ทรัพย์ ๑๘ โกฎิ ส่วนอื่น ซึ่งหาเจ้าของมิได้ มีอยู่ในโน้นก็ดี, จงรวบรวมทรัพย์ทั้งหมดนั้น บรรจุไว้ให้เต็มในหีบเปล่าของเศรษฐี ครั้นทำกรรมชื่อนี้ให้เป็นทัณทกรรมแล้ว จึงขอมาโทษเศรษฐี

เศรษฐีกลับร่ายอย่างเดิม

เทวดานั้น รับว่า “คีละ เทพเจ้า” แล้วทำกรรมต่างๆ อย่างตามนัยที่ท้าวสักกะตรัสบอกแล้วนั้นแล ยังห้อยอันเป็นสิริมงคลของท่านเศรษฐีให้สว่างไสว ดำรงอยู่ในอากาศ เมื่อท่านเศรษฐีกล่าวว่า “นั่นใคร” จึงตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นเทวดาอันธพาล ซึ่งสถิตอยู่ที่ชุมประคูที่ ๔ ของท่าน คาไคอันข้าพเจ้ากล่าวแล้วในสำนักของท่านด้วยความเป็นอันธพาล, ขอท่านจงอดโทษค่านันแก่ข้าพเจ้าเถิด, เพราะข้าพเจ้าได้ทำทัณทกรรมด้วยการรวบรวมทรัพย์ ๕๔ โกฎิ มาบรรจุไว้เต็มหีบเปล่า ตามบัญญัติของท้าวสักกะ ข้าพเจ้าเมื่อไม่ได้ที่อยู่ ย่อมลำบาก”

เศรษฐีอดโทษแก่เทวดา

อนาถบิณฑิกเศรษฐี จินตนากรว่า “เทวดานี้ กล่าวว่า ทักษกรรม อันข้าพเจ้ากระทำแล้ว” ดังนี้, และรู้สึกโทษ (ความผิด) ของตน เราจักแสดงเทวดานั้นแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ท่านเศรษฐีนำเทวดานั้นไปสู่สำนักของพระ ศาสดา กราบทูลกรรมอันเทวดานั้นทำแล้วทั้งหมด

เทวดาหมอบลงด้วยเศียรเกล้า แทพพระบาทยุคลแห่งพระศาสดาทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่ ทราบพระคุณทั้งหลายของพระองค์ ได้กล่าวคำใดอันชั่วช้า เพราะความเป็นอันธพาล, ขอพระองค์ทรงดโทษค่านัน แก่ข้าพระองค์” ให้พระศาสดาทรงอดโทษแล้ว จึงให้ท่านมหาเศรษฐีอดโทษให้ (ในภายหลัง)

เมื่อกรรมให้ผล คนโง่จึงเห็นถูกต้อง

พระศาสดา เมื่อจะทรงโอวาทเศรษฐีและเทวดา ด้วยสามารถวิบากแห่งกรรมดีและชั่วนั้นแล จึงตรัสว่า “ดูก่อน คฤหบดี แม้นบุคคลผู้ทำบาปในโลกนี้ ย่อมเห็นบาปว่าดี ตลอดกาลที่บาปยังไม่ผลัดผล, แต่เมื่อใดบาปของเขาผลัดผล เมื่อนั้น เขาย่อมเห็นบาปว่าชั่วแท้ๆ; ฝ่ายบุคคลผู้ทำกรรมดี ย่อมเห็นกรรมดีว่าชั่ว ตลอดกาลที่กรรมดียังไม่ผลัดผล, แต่เมื่อใดกรรมดีของเขาผลัดผล, เมื่อนั้นเขาย่อมเห็นกรรมดีว่า ดีจริงๆ” ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงได้ภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

“แม้นคนผู้ทำบาป ย่อมเห็นบาปว่าดี ตลอดกาลที่บาปยังไม่ผลัดผล, เมื่อใด บาปผลัดผล, เมื่อนั้น เขาย่อมเห็นบาปว่า ชั่วฝ่ายคนทำกรรมดี ย่อมเห็นกรรมดีว่าชั่ว ตลอดกาลที่กรรมดียังไม่ผลัดผล แม้เมื่อใด กรรมดีผลัดผล เมื่อนั้น เขา ย่อมเห็นกรรมดีว่าดี”